Mreža za interkulturalnost

Bunt građanskog društva

Mreža za interkulturalnost nastala je početkom proleća 2014. godine iz potrebe organizacija civilnog društva da odgovore na sve veće institucionalno zanemarivanje prilikom donošenja odluka i zakona koji su od interesa za građane. Poslednjih meseci *Narodna skupština* donela je više desetina zakona, a da pre toga nije vođena javna rasprava i da nije konsultovana stručna javnost. Važni zakoni, kojima se menja karakter društvenih odnosa i uređenja države, donose se u senci manje važnih, ali medijski senzacionalistički predstavljenih događaja kojima se skreće pažnja javnosti.

Najava izmene propisa kojima je uređen položaj nacionalnih manjina prilika je da se izmeni politika multikulturalnosti koja izaziva negativne društvene posledice - uzajamno nerazumevanje i netrpeljivost etničkih zajednica, povrede ljudskih prava i diskriminaciju. Ovo su pitanja koja se tiču svih građana, a ne samo stranačkih elita koje su dosad donosile odluke koje su podstakle društvenu segregaciju i opravdale politiku podeljenog društva u kojem se najveća pažnja pridaje saglasju njihovih mišljenja, a ne potrebama i interesima građana. Posledice takvog načina odlučivanja jednako pogađaju sve građane i ne bi trebalo da se

Važni zakoni, kojima se menja karakter društvenih odnosa i uređenja države, donose se u senci manje važnih, ali medijski senzacionalistički predstavljenih događaja kojima se skreće pažnja javnosti

zavaravamo da će se građani Srbije različitih nacionalnosti bolje razumeti nakon integracije u Evropsku uniju. Taj proces će nužno doprineti da u naš pravni, politički, ekonomski poredak uvedemo red i prihvatimo pravila koja važe u Uniji, ali ne i to da se međusobno razumemo. Ne bi valjalo zavaravati se da će se kulturno dezintegrisano društvo uspešno integrisati u širi socijalni, politički i kulturni prostor.

Osnivači Mreže i organizacije civilnog društva koje se pridružuju njihovoj inicijativi veruju da u našem društvu postoje vrednosti oko kojih je moguće podsticati društvenu integraciju, ali da bi one postale deo svakodnevice potrebne su korenite promene *Ustava* i javnih politika kulture, obrazovanja, informisanja. Takve promene su nužne i opredelićе to da li će Srbija biti moderna država zasnovana na načelima socijalne pravde, građanske jednakosti, vladavini prava, slobode mišljenja i priznavanja različitosti. Obaveza građanskog društva, koje obuhvata veliki broj društvenih aktera, jeste da se izbori da aktivno učestvuje u promenama i da doprinese da one budu u najboljem interesu građana.

***Centar za istraživanje etniciteta*, Zemun; *Centar za regionalizam*, Novi Sad; *Centar za razvoj civilnog društva*, Zrenjanin; *DamaD*, Novi Pazar; *Agenda*, Beograd i *Centar za demokratiju, ljudska prava i regionalnu saradnju*, Beograd**

AKTIVNI MLADI ZA AKTIVNE NACIONALNE SAVETE

Aktivni mladi za aktivna nacionalna vijeća!
Të Rinjë aktiv për Këshillî Kombëtar aktiv!
Aktivne terne pale aktivne Nacionosko konsilo!
Aktiv fiatalok az aktiv nemzeti tanácsokért!

MANJINE Danas

Razgovor *Zašto je interkulturalnost bolja*

Interkulturalnost i multikulturalnost

Pojedinac u fokusu

Poslednjih nekoliko godina sve više se promovišu interkulturalnost i interkulturalizam kao dopuna, a često i alternativa multikulturalnosti i politici multikulturalizma. Savet Evrope je, na primer, 2008. godine doneo *Belu knjigu* o interkulturnom dijalogu u kojoj preporučuje interkulturni dijalog nasuprot priznavanju i odvajanju etničkih zajednica. Ključna razlika između interkulturalnosti i multikulturalnosti ogleda se u razumevanju odnosa među kulturama, etničkim i religijskim grupama koje žive na istom prostoru. Naime, multikulturalnost označava orijentaciju ka priznanju razlika i grupnih identiteta različitih kultura koje žive na istom prostoru, dok interkulturalnost naglašava odnos među kulturama i neophodnost međusobne komunikacije. U ovom tekstu nas pre svega interesuje koje su to razlike između multikulturalnih i interkulturalnih pristupa i politika.

Prva razlika ogleda se upravo u tome što, za razliku od multikulturalnosti, interkulturalnost stavlja veći naglasak na razmenu mišljenja i dijalog između etničkih ili kulturnih grupa. Pored uloge komunikacije, mogu se navesti bar još tri značajne razlike između interkulturalnosti i multikulturalnosti. Interkulturalnost priznaje dinamičnost identiteta, dok politike multikulturalizma shvataju identitet kao statičan i ukorenjen u kulturi. Interkulturalnost, zatim, promoviše jedinstvo i socijalnu koheziju, dok teoretičari multikulturalizma naglašavaju manjinsku autonomiju i samoupravljanje. Konačno, interkulturalne politike se zasnivaju na poštovanju individualnih prava i kritici liberalnih kulturnih praksi, dok multikulturalne politike teže zaštiti kolektivnih identiteta od spoljnog mešanja.

Multikulturno društvo je društvo u kom različite kulture, etničke i religijske grupe žive na istoj teritoriji, ali ne moraju nužno da budu u kontaktu jedne sa drugima.

Bela knjiga o interkulturnom dijalogu koju su doneli ministri spoljnih poslova u Savetu Evrope 2008. godine poziva se na zajedničko evropsko nasleđe i evropski identitet koji istovremeno poštuje kulturne raznolikosti

Multikulturalizam zagovara priznanje posebnih grupnih prava za manjinske zajednice, ali posledica toga je neretko potpuno odvajanje zajednica i prekid komunikacije. Nedostatak komunikacije dovodi do porasta nerazumevanja, nepoverenja i sumnje, a međusobne razlike postaju često osnov za porast diskriminacije i netrpeljivosti. U multikulturnim društvima prisustvo manjinskih grupa se češće toleriše nego što se u potpunosti prihvata. S druge strane, politike interkulturalizma teže da razviju komunikaciju i dijalog između različitih kultura, etničkih i religijskih grupa kako bi podstakle integraciju i razumevanje. Cilj interkulturalizma je interkulturno društvo u kom pojedinci priznaju različite načine života i poštuju međusobne razlike. Interkulturno društvo promoviše suživot u kom se ohrabruje razmena mišljenja i svi članovi društva tretiraju kao ravnopravni. Prilikom kritike multikulturalizma treba imati u vidu da među teoretičarima multikulturalizma postoje značajne razlike. Na primer, *Parekova koncepcija* multikulturalizma zasniva se na interkulturnom dijalogu. Njegov argument je da i druge kulture sem naše mogu nečemu da nas nauče i da su kulturna raznolikost i društveni pluralizam važni upravo zbog toga što omogućavaju pojedincima da kritički analiziraju pozitivne i negativne strane kulture i načina života koje promoviše njihova zajednica.

Druga kritika koja se upućuje zastupnicima multikulturalizma jeste da politike multikulturalizma dovode do jačanja kolektivnih identiteta i esencijalizacije kulture. Multikulturalizam pretpostavlja da je veza između teritorije i kulture fiksna i nepromenjiva. Na primer, prema poznatom teoretičaru multikulturalizma Čarlsu Tejloru, individualni identiteti su duboko emocionalno ukorenjeni u određene kulture i kulturne vrednosti. Zbog toga negacija kulturne posebnosti sama po sebi predstavlja diskriminaciju. Potrebno je stoga obezbediti manjinskim zajednicama političku i kulturnu autonomiju kako bi nesmetano razvijale i negovale svoju kulturu i običaje. Zagovornici interkulturalnosti, međutim, s pravom smatraju da su identiteti fluidni i dinamični. Identitet pojedinca se razvija i menja tokom života pod uticajem socijalnih kontakata, životnih iskustava, vaspitanja, obrazovanja, itd. Zatvaranje u kulturne zajednice ograničava slobodu pojedinca. S druge strane, važno je naglasiti da interkulturalnost ne teži asimilaciji pripadnika manjinskih zajednica u većinsku kulturu. Ono čemu se teži jeste pravo pojedinca da prihvata, preispituje ili odbacuje različite kulturne prakse.

Pošto je osnova multikulturalizma stvaranje uslova za nesmetan razvoj kolektivnih identiteta, ova teorija se zalaže za postojanje relativno zasebnih kulturnih prostora koji međusobno koegzistiraju. Fokusirajući se na međusobne razlike i obezbeđivanje sigurnih prostora za negovanje manjinskih kultura, pojedini predstavnici ove teorije zaboravljaju da je za zajednički život u istoj državi potreban određeni nivo socijalne kohezije i razumevanja među građanima. Segregacija i fragmentacija mogu da podstaknu separatizam i nestabilnost. Imajući to u vidu, zagovornici interkulturalnosti promovišu zajednički građanski identitet i sličnosti među građanima bez obzira na etničku, versku ili drugu pripadnost. Tako se, na primer, *Bela knjiga* o interkulturnom dijalogu koju su doneli ministri spoljnih poslova u Savetu Evrope 2008. godine poziva na zajedničko evropsko nasleđe i evropski identitet koji istovremeno poštuje kulturne raznolikosti. Razvoj socijalne kohezije, univerzalnih vrednosti i građanske lojalnosti ključni su za pristalice interkulturalnosti.

Konačno, interkulturalizam teži razvoju zajedničke građanske kulture koja se zasniva na vrednostima slobode i individualnih ljudskih prava. Posmatrajući grupe kao jedinstvene kolektivne aktere, pojedina shvatanja unutar multikulturalizma su negirala prava pojedinaca i individualnu slobodu izbora. To je omogućavalo opstanak različitim liberalnim kulturnim praksama poput diskriminacije žena. Pristup interkulturalnosti u fokus stavlja pojedinca i priznaje kulturne prakse u onoj meri u kojoj one ne negiraju i umanjuju prava i slobodu pojedinaca.

Jelena Lončar
Autorka je asistentkinja na Fakultetu političkih nauka i saradnica Centra za istraživanje etniciteta

Nakon izbora za manjinske samouprave

Protiv mračnih tunela homogeniteta

Izborni dan je prošao. Pripadnici nacionalnih manjina izabrali su članove nacionalnih saveta koji će se starati o očuvanju i zaštitu njihovih *kulturnih* prava naredne četiri godine. Ostalo je da se narednih nedelja ova tela konstituišu i počnu sa radom koji će, po svoj prilici, biti pun izazova. Ohrabrena dobro sprovedenim izborima državna uprava će nastojati da izmeni *Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina* i pristanak za promene tražiće od novoizabranih tela.

Teret odgovornosti biće na njima jer nije svejedno da li će podržati promene kojima će se postojeće stanje manje-više potvrditi ili će se opredeliti za temeljnu rekonstrukciju politike multikulturalnosti u zemlji. Opredeljenje za temeljne promene značilo bi to da država inicira donošenje zakona kojim bi se uredilo ostvarivanje prava građana pripadnika nacionalnih manjina u vezi sa očuvanjem i zaštitom njihovih etno-kulturnih identiteta. To je obaveza, ali i društvena potreba koja nije ispunjena, a trebalo je da bude još pre deset godina. Opredeljenjem da se usredsredi na građane država bi pokazala značajan napredak u vezi sa obezbeđivanjem ravnopravnosti, unapređenjem međuetničkih odnosa i neposrednom zaštitom priznatih prava.

Izbori su ukazali da su u prednosti bile liste kandidata koje su imale podršku političkih stranaka i većina nacionalnih saveta, narednih godina, radiće i odlučivati tako što će voditi računa i o interesima stranaka koje su ih podržale. Nerealno je, a ne bi bilo ni fer očekivati da su, u uslovima snažne srbijanske partokratije, nacionalni saveti tela koja će pokrenuti pitanje *departizacije* društva. Međutim, manjinske samouprave mogu da procene koliko je svrsishodno mešanje stranačkih interesa i kulturne autonomije i da na osnovu te procene predlože rešenja koja racionalno doprinose razvoju kulturne autonomije. U proteklom periodu država je bila nemoćna da primeni zakon u slučajevima kada su političke stranke na vlasti u pojedinim gradovima i opštinama odbijale da obezbede zaštitu prava nacionalnih manjina samo zbog toga što je to zahtevao nacionalni savet u čijem sazivu nisu imale uticaja. Strančarenju u polju kulturne autonomije, čija svrha je očuvanje identiteta manjinske zajednice, nema mesta, ali je razumljivo jer država nije pravično uredila ni političko predstavljanje nacionalnih manjina, niti je obezbedila učešće pripadnika nacionalnih manjina u radu državnih organa i drugih javnih službi. U društvenim okolnostima u kojima je stranačka preporuka najsigurniji put za rešavanje ličnih i drugih interesa teško je izbeći neprilično simbiozu političkih stranaka i manjinske kulturne autonomije.

Zalaganje za usvajanje politike multikulturalizma primerene multietničnosti društva podrazumeva kako jačanje savezništva nacionalnih saveta, civilnog društva i javne uprave, tako i spremnost za kritičko preispitivanje sopstvenih i institucionalnih slabosti

Problem decentralizacije manjinskih samouprava, odnosno obezbeđivanje neposrednog učešća nacionalnih manjina u vezi sa pitanjima očuvanja identiteta, još je kompleksniji. Nacionalni saveti se biraju isključivo na nacionalnom nivou i pune nadležnosti ostvaruju samo na područjima na kojima su pripadnici manjine činjenje i samim tim ni uslove da se staraju o očuvanje baštine. Svakako da nekoliko stotina Cincara koji žive u Beogradu nemaju potrebe za obrazovanjem i službenom upotrebom na svom jeziku, ali to ne znači da u vezi sa očuvanjem kulture ne treba da imaju iste uslove kao i pripadnici nacionalnih manjina čije zajednice su mnogoljudnije. U još nepovoljnijem položaju su pripadnici romske nacionalne manjine koji žive širom zemlje i manjinska samouprava sa centrom u glavnom gradu nema institucionalne pretpostavke da se stara o obrazovanju, kulturi, jeziku i informisanju zajednice koja se suočava sa dubokim socijalnim i kulturnim problemima.

Zalaganje za usvajanje politike multikulturalizma primerene multietničnosti društva podrazumeva kako jačanje savezništva nacionalnih saveta, civilnog društva i javne uprave, tako i spremnost za kritičko preispitivanje sopstvenih i institucionalnih slabosti. Razgovor o politici multikulturalnosti u širem društvenom okruženju vodi sagovornike ka razumevanju i rešenjima koja omogućavaju stabilnije i pravičnije društvene odnose. Odlaganje razgovora i traženje rešenja o pitanjima društvene stabilnosti *izvan društva* međusobno nas udaljava i zavodi u mračne tunele homogeniteta.

Dr Goran Bašić
Autor je saradnik Centra za istraživanje etniciteta

This project is funded by the European Union

Projektni tim projekta „Aktivni mladi za aktivne nacionalne savete“, 1. maja bb, 36300 Novi Pazar; 020/331-570; office@urbanin.org; www.urbanin.org

Štampanje ove publikacije pomogla je Evropska unija. Sadržaj publikacije je u isključivoj odgovornosti udruženja Urban-In i Beogradskog centra za ljudska prava i ni na koji način ne izražava stavove i mišljenje Evropske unije